

2000.11.15.

A művek fontosabbak

„Déry Tibor Nagy Imréhez írott levele annak idején állásfoglalás volt, egy változásokat követelő politika nyílt vállalása. De milyen levelet írhat ma Nádas Péter – Surányi Györgynek? Ha részánja is magát, ki hiszi el, hogy éppen a magyar irodalom európai rangú képviselője tudná kialakítani (vagy akár befolyásolni) a forint csúszó leértékelésének legcélravezetőbb módját és tempóját?”

Súlyos vádakkal illeti Bruck András cikkében a magyar írókat. (A különállás romantikája, MH, nov. 4.) A néven nem nevezett magyar író egy nyilatkozatának apropóján a cikkíró arra következtetésre jut, hogy nemcsak Esterházy Péter, de az egész élő magyar irodalom ódzkodik a publicisztikától. A magyar író – reménytelenségében, kiábrándultságában vagy éppen félelméből – lenézi az odamondogatást, feltűnően nincs jelen a közéletben.

Cikkére – gondolom, személyes megtámadtatás jogán, méltányolható sértettséggel – a példatárban megkülönböztetett helyet elfoglaló Élet és Irodalom főszerkesztője, Kovács Zoltán válaszol. Érvekkel és példákkal bizonyítja, hogy Brucknak nincs igaza: az ÉS-nek ebben az esztendőben sem jelent meg egyetlen olyan száma sem, amelyekben ne lett volna közéleti témájú írói szöveg. (Miről írjon az író? MH, nov. 6.)

Melyiküknek van igaza? Nem tisztem az ítékezés. Annál kevésbé, mert Bruck Andrással együtt magam is fájlam, hogy Esterházy Péter immáron nemigen üzen az elefántcsonttoronyból, hiányzik belőle az a tiltakozó lobogás, amellyel a rendszerváltás után a maga nevében és az ország érdekében olvasói tudtára adta, hogy „földet vissza nem veszünk”. Vagy mindnyájunk okulására kifejtette, hogy a sajtónak nem segítőkésznek, jó szándékúnak, progresszívnek kell lennie („ez mind következmény volna, ha...”) – a sajtónak szabadnak kell lennie. Én is sajnálom, hogy Kornis Mihály közéleti publicistaként annyira elhallgatott, hogy újabban színházi szösszenetekkel helyettesíti harcos önmagát. Nem örülök annak, hogy Konrád Györgynek a világra mindig nyitott közéleti állásfoglalása a hazai olvasókhoz jobbra csak a németországi hallgatósághoz intézett szónoklatok közege át jut el.

Csak hogy a felsorolt és fel nem sorolt hiányérzetekből szerkesztett, nyilvános leltárhiány sem bizonyítja Bruck András kollektív elmarasztalásának jogosságát. Hiszen Kovács Zoltán, ha akarta volna, hosszan sorolhatná és idézhetné is az ÉS hasábjain meditáló és érvelő költőket, írókat: ki vonná kétségbe mondjuk Orbán Ottó és **Eörsi István** rendszeresen közölt remek írásainak közéleti töltését? Kertész Ákost, úgy tűnik, bottal sem lehet elverni a közéleti vitakérdésektől, szenvedélye a politika.

De a vitának ez még mindig csak a felszíne, fodra. Az igazi probléma magában a kérdésfeltevésben rejlik. Ha nem szép szóra szomjas olvasóként, hanem felelős állampolgárként, irodalomtörténész- vagy publicistafejvel gondolkodunk, mindenekelőtt a kortárs magyar írók közvetlen és folyamatos politikai állásfoglalásának, jeles hagyományaink szellemében megkövetelt publicisztikai tevékenységének mai lehetőségét és értelmét kell megkérdőjelezni. Hozzá kell tennem: nem először.

Volt idő, amikor az irodalmi sajtóban unalomig idézték Illyés Gyulának az Iszony francia kiadásához írott előszavát, amelyben a költő a magyar nemzeti irodalom európai áttörésének akadályaként hivatkozott a dunai árvíz okozta szenvedést

regényben, drámában, versben megéneklő nemzeti irodalom monotóniájára. Illyés találó metaforájában az ördög ügyvédje az áradások s azok kifogyhatatlan következményeinek huszadik ábrázolása után ingerülten felcsattan: „Hát hol a vízügyi hivatal, hol az egészségügyi miniszter, a földművelésügyi, a hadügyi? Érthetetlen miért gyötri magát ezekkel épp az irodalom?”

Hajdani főnököm, Molnár Miklós, aki annak a lapnak volt a főszerkesztője, amelynek hasábjain a magyar írók főszerepet vállaltak a nemzet, az értelmiség sérelmeinek kifejezésében és a jogos reformtörekvések, szabadságigények megfogalmazásában, már a rendszerváltás hajnalán arról beszélt, hogy a lap történelmi hivatásának elismeréséből nem következik, hogy példája követhető, mértékadó lenne. Molnár a nekem adott interjúbán meghatározó különbséggént említi, hogy „nemcsak szemléletében, de összetételében és társadalmi funkciójában is más ma az értelmiség. Akkor az írók, az irodalom kezében volt a zászló, és 1956 szellemi előkészítésében vitathatatlanul ők játszották a legfontosabb szerepet. Ennek az újat akaró irodalomnak volt a szócsové az Irodalmi Újság. Ma a változásokat előkészítő, sürgető szellemi mozgásban lényegesen nagyobb lett a közgazdászok, a szociológusok és a politológusok szerepe... Kinek jutott volna eszébe az ötvenes évek derekán, hogy a jogállam követelése nem egyszerű és egyszeri politikai akció? A jogállamot nem lehet csak kikiáltani: létrehozásához a törvényhozás, a törvényalkalmazás és -értelmezés alapos, körültekintő munkájára van szükség”. (Az Irodalmi Újság öröksége, Kritika, 1990. jan.)

Vele együtt ma már senki nem vitatja, hogy az 1956-ban kulcsszerepet betöltő érzelmi elitet fel kell váltania a szakmai elitnek. Tény, hogy az elitváltás megújított folyamata az elmúlt évtizedben mindannyiunk szeme láttára és a magyar humán értelmiség aktív részvételével folytatódott. Miközben egyre többen és egyre több kardinális kérdésben döbbsentünk rá – újságolvasóként, nyilvános közéleti vitákban vagy a cselekvés küszöbén megtorpanva – saját felkészületlenségünkre.

Az írók számára ez a felismerés nem feltétlenül örömteli, de kikerülhetetlen. Az egyetlen, közgazdasági vizekre evezett esztéta, Almási Miklós (és nem is minden körben elfogadott) kivétel. A többség – Konrádtól Kornisig – tudomásul vette, hogy a társadalom szempontjából legfontosabb kérdések – szakkérdések, amelyeknek nemcsak az eldöntése, de a prezentációja és az értelmezése is elsősorban a felkészült szakemberek illetékességi körébe tartozik. A Duna Kör 1988-ban megjelent antológiájában az írók felzaklatóan szép szövegekkel törekedtek a közvélemény befolyásolására. Kornis Mihály Dunasíratója irodalom volt és maradt is. De a bős–nagygyarosi vízlépcső megépítésének esélyeit és akadályait azóta is jogászok és mérnökök vitatják. Nem szólva a bankkonszolidáció laikusok számára szinte követhetetlen problémáiról... Déry Tibor Nagy Imréhez írott levele annak idején állásfoglalás volt, egy változásokat követelő politika nyílt vállalása. De milyen levelet írhat ma Nádas Péter – Surányi Györgynek? Ha rászánja is magát, ki hiszi el, hogy éppen a magyar irodalom európai rangú képviselője tudná kialakítani (vagy akár befolyásolni) a forint csúszó leértékelésének legcélravezetőbb módját és tempóját?

Bruck András cikkében arra hivatkozik, hogy az írók „többsnyire jobban írnak az újságíróknál”. Ez az élet végső kérdéseit és az emberi lélek útvesztőit tekintve tagadhatatlan. De nem hiszem, hogy Kertész Imre vagy Mészöly Miklós jobban ismerné a magyar munkanélküliség okait és következményeit, mint egy felkészült közgazdász újságíró. Még Moldova Györgyről is elmondható, hogy író létére fáradságos újságírói munkával riporterként gyűjti össze a hazai valóság egy-egy

beteg góciának feltárásához szükséges tényeket. És vajon hány prózaíró ír szebben, szemléletesebben társadalmi kérdésekről a tudós publicista Lengyel Lászlónál?

Lehetnek (és vannak is) a felsoroltaknál egyetemesebb, a közvélekedés képviselői és a véleményvezetők számára is megközelíthető, érthető, az embereket közvetlenül érintő társadalmi gondok, amelyekről szólva bátrabban és bölcsebben hallathatják hangjukat a magyar írók. És hallatják is, ha a mind égetőbb, nemzeti gondná lett cigánykérdésben vagy a korrupció farsangjának láttán maguk érzik az állásfoglalás kényszerét. Az, hogy mostanában sokan – talán éppen a legsúlyosabb szavú írástudók – nemigen érzik ezt a sürgetést, egyfelől megnyugtató. Hiszen demokráciánk erejéből, stabilitásából az illetékesek illetékességének elismeréséből következik. Bölcsen állíthatta Esterházy Péter, hogy „politizáló írókra akkor van szükség, ha nem lehet politizálni, de ha lehet, akkor inkább politizáló politikusokra volna szükség, közírókra, újságírókra, politizáló emberekre” – egy élő társadalomra, bátor és tehetséges olvasókra. Ugyanakkor – ennyiben elismerem Bruck András aggodalmát – sokan tudjuk, és az érzékeny társadalmi idegvégződésével rendelkező írók kivétel nélkül érzik, hogy van miért aggódni, tiltakozni, kiáltani. Meglevő, törekeny demokráciánk fenyegetettsége, az egyre sűrűbben tapasztalt társadalmi agresszió, a neofasiszta eszmék európai burjánzása, a korrupció mindent elborító liánja ma sem csak témája, de megkerülhetetlen gondja lehet a kortárs irodalomnak. Az emberi méltóság védelmében minden írástudó illetékes.

Csak az istenért, ne higgyük, hogy ennek a szellemi és morális küzdelemnek egyedül, vagy legfőképpen – a vezércikk a műfaja. Fogadjuk el, hogy Esterházy Péter az idén, vagy akár esztendőkön keresztül, publicisztika helyett a Harmonia Caelestist írta, Kornis Mihály elmaradt cikkeiért a Kádár-drámákkal pótolta azokat, akik egyértelmű, erkölcsi, politikai állásfoglalást várnak tőle. Ez nem méltányosság és nem is tolerancia, hanem nemzeti érdek, józan számítás dolga: azt kell felismerni, megérteni, belátni, hogy – a művek fontosabbak.

Földes Anna

A szerző újságíró